

BAĞIŞIKLIK SİSTEMİ

FARMAKOLOJİSİ

- Bağışıklık sistemini etkileyen (uyaran veya baskılayan) maddeler özellikle kanser ve oto-bağışıklık hastalıklarının sağaltımında kullanılan ilaçlar
- Organ nakillerinde reddin önlenmesi
- Hastalıklara karşı vücut direncinin artırılmasında
- Bu sistemi etkileyen maddeler genellikle *bağışıklığı düzenleyiciler* diye bilinir
- Bağışıklık sistemi kemik iliği, timus, bursa Fabricius gibi birincil lenfoid organlar ile dalak, bademcikler, lenf düğümleri gibi ikincil lenfoid organlardan oluşur
- Bağışıklık sisteminin başlıca görevi canlıyı yabancı maddelere (bakteriler, parazitler, mantarlar, virüsler, bitkisel ve hayvansal proteinler, tümöral oluşumlar gibi) karşı korumaktır
- Vücut son derece farklı hücre ve moleküller tarafından büyük bir uyum içinde savunulur
- Bağışıklık sisteminin vücudu savunması, gerilim vb durumlarda zayıflar

■Vücut kendisine yabancı maddelere karşı esasta *birincil* (dış-savunma) veya *ikincil* (iç-savunma) savunma sistemleri aracılığıyla korur

■Birincil savunma sistemi;

■Epitel yapı (deri, mukoz zarlar), mukus (mukoz zarlar), solunum yolları (mukus, geçiş engeli, kirpiksi hareketler), sindirim sistemi (asit, bakteri topluluğu, safra tuzları), üreme kanalı, idrar yolları ve meme bezi

■İkincil savunma sistemleri

■Makrofajlar ve diğer fagositik hücreler (nötrofiller, eozinofiller gibi parçalı-çekirdekli hücreler, makrofajlar, monositler gibi tek-çekirdekli hücreler)

Antijenler

■Antijen vücut için yabancı maddedir

■Çekirdekli hücreler veya mikroorganizmalar, protein, glikoprotein, polisakkarid, lipopolisakkarid, lipid, lipoprotein, nükleoprotein, nükleik asit yapısında olabilir

■Antijenik molekülün belli bir kısmı bağışıklık sistemi tarafından tanınır ve bağışıklık cevabı buna karşı oluşur.

■Bir maddenin vücut tarafından antijenik olarak algılanması için molekül ağırlığının >10.000 Dalton

■İlaç, zehir vb maddelerin molekül ağırlıkları küçüktür

■Antijenik uyarının şekillerine göre antijenler *T-bağımlı*, *T-bağımsız* ve *süperantijenler*

Antikorlar

■B-hücresi antijenle karşılaşmadan önce büyük bir çekirdeği ve az miktarda stoplazması olan bir hücre durumunda

■Antikorlar T-bağımlı antijenlere karşı *birincil* ve *ikincil* bağışıklıktan sorumludurlar

- Antikorların görevleri
  - Yabancı maddenin tanınmasını
  - Komplementi etkinleştirmek
  - Makrofajlara ve diğer fagositik hücrelere yardım
  - Bakteriler, virüsler, toksinler gibi yabancı maddeleri çöktürürler
- Antikor tipleri
  - IgG, IgE, IgM, IgA, IgD

Vücudun yabancı maddeyi tanınması ve savunması

- Vücutta yabancı maddeleri tanıyan iki sistem vardır.
  - Doğal bağışıklık* (özel–olmayan bağışıklık, doğuştan bağışıklık)
  - Kazanılmış bağışıklık* (adaptif bağışıklık)
- Doğal bağışıklık (Özel–olmayan bağışıklık)
  - Sitokinler, fagositler, komplement sistemi* ve
- Kazanılmış bağışıklık (Adaptif bağışıklık)
  - HücreSEL ve sıvısal bağışıklık* diye iki kısmı vardır

Bağışıklık Sistemini Etkileyen Maddeler

- HücreSEL ve sıvısal bağışıklık
  - Antijen sunan hücreler (makrofajlar gibi) tarafından işlenmiş antijenlerin T–hücrelerine sunulması; uyarının T–hücrelerince algılanması, takiben T–hücrelerinin etkinleşmesi, çoğalması ve farklılaşması; T– ve B–hücrelerini etkileyen çeşitli sitokinleri salgılanması ile giden bir savunma/uyarılma/baskılanma
- Bağışıklık sistemini etkileyen maddeler etkilerini hedef hücrelerin (makrofajlar, T– ve B–lenfositleri gibi) zarındaki reseptörleri

Bağışıklık Sistemini Uyaran Maddeler

Çok sayıda madde (mikrobiyal kaynaklı, sentetik, vücutta doğal olarak şekillenmiş olanlar gibi) vardır

- Vücutta doğal olarak bulunan maddeler
  - *Timik hormonlar, opioid peptidler ve sitokinler* genellikle bağışıklık sistemini uyarır ve güçlendirirler

Timik hormonlar

- Timustan bağışıklık sistemini etkileyen protein yapılı birçok madde salgılanır; başlıcalarını *timosin fraksiyon-V, timosin- α -1, timopoeitin, timik humoral faktör ve serum timik faktör*

Sitokinler

İnterferonlar

- Virüsler, bakteriler ve sentetik maddelere maruz kalındığında, lenfositler ve diğer bazı hücreler tarafından salgılanan küçük protein/glikoprotein yapılı maddelerdir
- INF'lar virüslerin çoğalmasını engeller, hücre bölünmesini yavaşlatır, makrofajlar, T-, B-lenfositleri ve NK-hücrelerini uyarırlar

İnterlökinler

- Makrofajlar, monositler ve lenfositler tarafından salgılanırlar.
  - IL-2, özellikle metastatik böbrek kanseri ve kötü huylu melanomlarda olmak üzere, birçok kötü huylu tümörde kullanılır
  - IL-2'nin kalp ve akciğerler üzerinde ciddi etkileri vardır.

Opioid peptidler

- Hipofizden salıverilen *endorfinler*
- Adrenal bezin öz kısmından salıverilen *enkefalinler*
- T- ve B-hücrelerinde opioid reseptörleri bulunur

- Herhangi bir gerilim sırasında hipofiz ve adrenal bezden, endojen opioid peptidler yanında, kortikotropin ve kortikostroidlerin salgılanması da artar

Sentetik maddeler

- İsoprinosin, levamizol, adenin arabinosid, 8-bromoguanosin, polinükleotidler gibi çok sayıda madde bağışıklık sistemini güçlendirirler

Levamizol

- Antelmintik bir ilaç olan levamizol küçük dozlarda, özellikle aralıklı yöntemle belli bir sağaltım kürü şeklinde uygulandığında, bağışıklığı güçlendirir.
- Etkisini hücrelerde sGMP/sAMP oranını yükselterek oluşturur
  - T-hücrelerinin olgunlaşmasını teşvik eder
  - Lenfokinlerin salgılanmasını uyarır
  - Th-hücreleri ve makrofajların etkinliğini artırır
  - Ayuvarların kimyasal cezbediciye cevabını güçlendirir
  - Timusu uyarır
- Esasta hücresel bağışıklığı uyarmaktadır.
- Etkisi genellikle zayıftır ve bağışıklık sistemi baskı altında olanlarda pek belirgin değildir
- Meme bezlerinden antikor salgılanmasını da artırır.
- Bağışıklık sistemini güçlendirmek için antelmintik dozunun (7.5 mg/kg) genellikle 1/3-1/4'ü miktarlarda, 3 gün ilaç-3 gün ara-3 gün ilaç uygulaması şeklinde veya haftada bir kez ve 6-7 hafta süreyle

İsoprinosin (İnosin pranobeks, İnozipleks)

- Timus hormonlarına benzer şekilde bağışıklık sistemini uyarır

- Mitojenlere maruz kalan lenfositlerin çoğalmasını hızlandırır
- Ts- ve Tc-hücrelerinin etkinliğini güçlendirir,
- Lenfokin üretimini teşvik eder
- NK-hücrelerinin etkinliğini artırır
- İnsanlarda akut viral beyin hastalığının sağaltımında başarı ile kullanılmaktadır
- AIDS, üst solunum yolları hastalıkları hastalıklarının sağaltımında da yer bulmaktadır
- Etkisi levamizolden daha güçlü

8-Bromoguanosin

- Pürin analogu nükleotid öncüsü bir maddedir

Adenin arabinosid

- Pürin analogu nükleotid öncüsü bir maddedir
- Hücrel ve humoral bağışıklığı uyarır

Polinükleotidler

- Lenfositlerin INF sentezlemesi ve salgılamasını teşvik ederler
- Lenfositleri antikor yapma yönünde uyarırlar

Besin faktörleri

- Askorbik asit*, *α-tokoferol*, *selenyum* gibi maddeler lenfosit zarlarının dayanıklılığını artırırılar; bağışıklık görevlerinin devam ettirilmesine yardımcı olurlar.

Mikrobiyal kaynaklı maddeler

- Lentinan
- Bakteriyel endotoksinler (Lipopolisakkaridler, LPS)
- Muramil dipeptid (MDP)
- Ubiquinon-8

- *E.coli* ve diğer bakterilerin hücre duvarından elde edilen endotoksinin etkin bir ürünüdür

Bağışıklık Sistemini Baskılayan Maddeler

- Bağışıklık sistemini baskı altına alan ilaçların kullanılması sırasında viral, bakteriyel ve mantarlardan ileri gelen hastalıklara yakalanma tehlikesi artar
- Bağışıklık sisteminin baskı altına alınmasının gerektiği hallerde ilk sırada GK'ler seğilir ve yüksek dozlarda kullanılırlar

Glukokortikoidler (GK'ler)

- Yüksek dozlarda, hem hücreyel, hem de sıvısal bağışıklığı erken dönemde
- Lenfokinlerin üretimi, salgılanması veya görevlerini bozarak lenfositler arasındaki iletişimi keserler
- Lenfosit reseptörleri ve tek çekirdekli hücrelerin sayısını azaltırlar
- GK'ler hücrelerde *lipokortin* (makrokortin, lipomodulin diye de bilinir) sentezini artırarak etki ederler
- İnsanlarda doku ve organ reddini önlemek için koruyucu bir tedbir olarak prednizon veya prednizolon ağızdan 2-4 gün süreyle önce 2-4 mg/kg dozlarda verilir; daha sonra 0.5-2 mg/kg miktarlarla uygulama sürdürülür.
- GK'ler, lenfosit immun globülin, monoklonal antikolar gibi peptid yapılı maddelerin kullanılmasından önce ve sonra genellikle Di yolla verilirler

Siklosporin-A (Siklosporin)

- *Tolypocladium inflatum* kültürlerinden

- Ağızdan verildikten sonra siklosporin-A sindirim kanalından %20–50 arasında emilir
- Siklosporin-A son derece özel bir etkiyle T-hücrelerinin etkinleşmesini önler.
- Erken dönemde hücre sel cevabı baskı altına alır
- Siklosporin verilen hastalarda plazmada prolaktin seviyesi önemli ölçüde yükselir
- Siklosporin, genellikle prednizolonla birleştirilerek, böbrek, karaciğer ve kalp nakillerinde red tepkimesini engellemek için kullanılır. Kadavradan alınan böbrek nakledilmiş hastalarda 1 yıl süreyle yaşama oranı %70–85; karaciğer naklinde %60, kalp naklinde %80 dolayındadır. Pankreas nakillerinde oran daha da yüksektir.
- Ağızdan ve Di yolla verilir.
- Organ naklinden 4–24 saat önce ağızdan 15 mg/kg dozda verilmeye başlanır;
- Uygulama günde 1 kez ve ameliyattan 1–2 hafta sonrasına kadar sürdürülür;
- İstenmeyen etkileri: Böbrekler üzerinde önemli etkisi vardır, ilaç verilen hastaların %25–75'inde böbrek hasarı dikkati çeker

Takrolimus

- Strep.tsukubaensis* kültürlerinde elde edilmiş bir antibiyotiktir
- Etkisi bakımından (T-hücresinin uyarılması) siklosporine benzer
- Özellikle karaciğer olmak üzere, böbrek ve kalp nakillerinde kullanılır
- İstenmeyen etkileri siklosporinden daha zayıf olmakla beraber, ciddi böbrek hasarı ve damar yangısına yol açabilir

Kanser sağaltımında kullanılan ilaçlar

- Azatiyoprin, metotreksat, siklofosfamid*

- Bu ilaçlar DNA ve RNA sentezini engellerlerlenfositlerin T- ve B-hücrelerine çevrilmelerini engelleyerek etkili olurlar

Azatiyoprin

- 6-merkaptopürinin ön-maddesidir.
- Organ nakillerinde reddin engellenmesi için genellikle hem siklosporin, hem de prednizolonla birlikte kullanılır
- Ağızdan ve parenteral olarak verilir; böbrek nakli yapılacak hastalara nakilden 1-2 gün önce veya nakil günü 3-10 mg/kg dozlarda uygulamaya başlanır

Metotreksat

- Kemik iliği nakillerinde grefe karşı tepkinin önlenmesi için tek başına veya siklosporinle birlikte
- Hücrelerde *dihidrofolat redüktazın* etkinliğini engeller; böylece, timidilat ve pürinlerin sentezinde folata-gerek gösteren tepkimeler yavaşlar
- Yetişkinlerde ciddi romatoid eklem hastalığı ve diğer ilaçlara dirençli psoriazisin sağaltımında da kullanılır

Siklofosfamid

- Vücutta *ME*'lerle DNA'yı alkilleyen ara metabolite çevrilir
- İlaçtan, B-hücreleri daha fazla olmak üzere, T- ve B-hücreleri etkilenirler
- Sıvısal bağışıklığın baskılanması gerektiğinde tercih edilir
- Kemik iliği nakli yapılan hastalarda lenfoid yapının baskı altına alınması için kullanılan en önemli ilaçtır

- Mikofenolat mofetil
- Antikorlar
- Lenfosit immun globülin
- Muromonab-CD3
- Rh0(D) antikor
- Özel antijenle duyarsızlaştırma
- Diğer ilaçlar
  - Sülfasalazin
  - Metoksalen
  - Talidomid